

V. FELSŐOKTATÁS-PEDAGÓGIAI (MÓDSZERTANI) TANULMÁNYOK

A GYAKORLATI KÉPZÉS FEJLŐDÉSE A TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLÁN. II. (1947—1973)*

Írta: BERECKZI SÁNDOR

A gyakorlati kiképzés az 1947-ben megszervezett Pedagógiai Főiskolán is fontos szerepet töltött be az általános iskolai tanárok képzési folyamatában. Éppen a gyakorlati kiképzés állandó tökéletesítési szándékát bizonyítja az, hogy 1947 óta a gyakorlati kiképzés szabályozó útmutatót többször átdolgozták, s újabb elemekkel, követelményekkel gazdagították. 1947-től 1952-ig az egyes főiskolák helyileg elkészített útmutatók alapján szervezték meg a gyakorlati kiképzés menetét, 1953-tól pedig már a Művelődésügyi Minisztérium által kidolgozott útmutatóknak megfelelően egységes keretek között folyik a gyakorlati kiképzés.

A gyakorlati kiképzés rendjének módosításai a képzési folyamat egészében végrehajtott változásokkal függnek össze. Az egyes tantervi reformok — melyek megváltoztatták a képzés idejét, a szakpárosítást — magukkal hozták a gyakorlati kiképzés menetének, tartalmának átalakítását is. Ugyanakkor azonban a tanárképzés színvonalának emelése megkívánta a gyakorlati kiképzés feladatrendszerének gazdagítását is.

Az általános iskolai tanárképzés 1947 óta a következő képzési keretek között folyt: 1947-től 1951-ig 3 éves kétszakos, 1951-től 1954-ig 2 éves kétszakos, 1954-től 1959-ig 3 éves kétszakos, 1959-től 1964-ig 4 éves háromszakos, 1964-től 1973-ig 4 éves kétszakos képzés. A képzési formáknak megfelelően alakították át a gyakorlati kiképzés rendjét is.

Ha összehasonlítjuk a gyakorlati kiképzés 1873-tól 1945-ig elkészített szervezeti szabályzatait az 1947 után kidolgozott útmutatókkal, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy az általános iskolai tanárképzés folyamatában a gyakorlati kiképzés feladatrendszere egyre szélesebbkörűvé vált, amely egyben természetesen el is mélyítette a gyakorlati kiképzést. Lényegében azt állapíthatjuk meg, hogy az 1947 után kidolgozott útmutatók fokozatosan valósították meg azokat a javaslatokat, melyeket Imre Sándor 1910-ben fogalmazott meg. Természetesen nem arról van szó, hogy 1947 után Imre Sándor tervszerve szolgálta alapul a gyakorlati kiképzés szélesítéséhez, hanem arról, hogy a tanárképzéssel szemben támasztott követelmények szükség-szerűen igényelték a gyakorlati kiképzés átalakítását. Ezek a módosítások azonban igazolták Imre Sándor felismerésének helyességét.

A gyakorlati kiképzésnek ezt a fejlődési menetét úgy összegezhethetjük, hogy az útmutatók a tanítási órákra való előkészítés, az órák vezetése és elemzése, értékelése mellett egyre nagyobb szerepet adnak az órán és iskolán kívüli feladatok elvégzésére, az oktatómunka mellett a nevelőmunka különböző területeire — osztályfőnöki órák, úttörőfoglalkozások, napközi otthonban végzett tevékenység — a gyakorlóiskola mellett más iskolákban végzett oktató-nevelő munkára.

* A dolgozat első része a Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményeinek 1972-es kötetében jelent meg.

Ugyanakkor ez a fejlődés abban az irányban is haladt, hogy a tanárjelöltek minél teljesebb oktatási-nevelési folyamat megfigyelői, illetve cselekvő részesei legyenek, s így az általános iskola életét, oktatási, nevelési feladatait minél sokoldalúbban ismerjék meg.

A gyakorlati kiképzésnek ezt a fejlődését hathatósan segítették azok a tantervi követelmények, amelyek lényegében előkészítették, megalapozták a jelöltek későbbi tanítási-nevelési gyakorlatát. Gondolok itt a lélektani, pedagógiai (didaktika, nevelélmélet) tárgyú hospitálásokra, megfigyelésekre, elemzésekre. Természetesen fontos szerepet kap a módszertan, illetve tantárgypedagógia oktatása s ennek keretében végzett feladatok megoldása. Igaz, a módszertan oktatásában bizonyos mértékű problémát jelentett a módszertant oktató metodikusok helyének, szerepének változó értékelése s munkájuk szervezeti feltételeinek változása.

Ezen általános áttekintés után vizsgáljuk meg a gyakorlati kiképzés részletkérdéseit az 1947-től kiadott tantervek, gyakorlati kiképzési útmutatók alapján.

Az 1947-ben megszervezett főiskola képzési idejét 3 évben jelölték meg. Az 1947-ben elkészített tanterv azonban csak az I. és II. évfolyam tanulmányi anyagát tartalmazta s a III. évről csupán tantárgyait s az ezekre fordítandó óraszámot adta meg. A Pedagógiai Főiskolák megszervezésekor a képzési célt úgy jelölték meg, hogy a főiskolák hallgatói az általános iskolák alsó és felső tagozatára egyaránt képesítést nyernek. Ez a képzési cél olyan tantárgyak beiktatását is szükségessé tette a főiskola tantervébe, amelyek az általános iskolai alsó tagozatos oktatást szolgálták. Az 1947-es főiskolai tanterv a tanítási gyakorlatokra a III. év mindkét félévében 18—18 órát tervezett. A tanterv készítői azonban — figyelembe véve az alsó tagozati oktatásra való felkészítést — előírták, hogy a tanítási gyakorlat 18 órájába beleszámít a mindenkire kötelező ének, rajz, testnevelés, kézimunka 8 órája is, s így a tényleges tanítási gyakorlatra 10—10 óra jutott volna. Az 1947-es tanterv III. évfolyamának tervezett óraszámja azonban nem ment át a gyakorlatba. 1949-ben a Minisztérium módosította a főiskola képzési célját és a főiskolák feladatává csak az általános iskolák felső tagozatára való képesítést jelölte meg. Tekintettel arra, hogy az 1947-ben főiskolai tanulmányaikat megkezdő hallgatók az 1949/50-es tanévben lettek III. évesek, szükségessé vált az 1947-ben kiadott tantervben csak körvonalakban megjelölt III. évfolyam tantervi anyagának részletes kidolgozása. A főiskolai képzés megváltozott célját azonban nem terjesztették ki a II. és III. évfolyamra s így ezeknek az évfolyamoknak hallgatói még az általános iskola alsó és felső tagozatának módszertanában, tanítási gyakorlatában is kaptak kiképzést. Az 1949-ben kidolgozott utasítás előírta, hogy a II. évfolyam hallgatói 15 fős csoportokban kéthetenként egy délelőtti hospitálást végezzenek. Ez idő alatt a főiskolai órák alól felmentést kaptak. Az utasítás 2 órai hospitálást, 1 óras megbeszélést és 2 óras lélektani gyakorlatot írt elő. A hospitálásoknak mindig más-más napra kellett esni, hogy így különböző órákat tudjanak megfigyelni a hallgatók.

Az utasítás a III. éven változatos hospitálási és tanítási gyakorlati lehetőségeket biztosított. Az iskolai életre való felkészítést a III. évben a következő tárgyak szolgálták:

	I. félév	II. félév
iskolaszervezetten	2	—
a nevelő társadalmi munkája	2	2
iskolaszervezés, ügyvitel	—	1
az osztálytanítás módszertana	3	3
szakdidaktika	2	2

Az osztálytanítás módszertana foglalta magában az általános iskolák alsó tagozatos tárgyainak módszertanát.

A szegedi főiskola a tantervben megjelölt 3 órát 4 órára kívánta felemelni azzal az indokolással, hogy „az általános iskolai tanítás számára az alsó tagozat oktatása jelenti a legsokoldalúbb és célkitűzéseiben is legalapvetőbb feladatot. Az osztálytanítás helyes elvégzése kíván elsősorban ügyes didaktikust, ahol még nem azon van a hangsúly, hogy mit tanítsunk, hanem inkább azon, hogy hogyan! Itt ahány tárgy, annyi módszeres eljárás, annyi szempont van. Viszont aki tökéletesen jártas lesz a kicsinyeknek lélektani megalapozottságú nevelőoktatásában, az a szakosított tárgyak módszeres eljárását is könnyen elsajátíthatja.” [1]

A tantervben azonban meghagyták az eredeti 3 órát.

A III. éven a hospitálás és a tanítási gyakorlat e fenti tárgyakon kívül kapott még 15 órát. A rendelkezésemre álló dokumentumokból nem derül ki az, hogy e 15 órából mennyi időt fordítottak hospitálásra és tanítási gyakorlatra, valamint az sem, hogy egy-egy jelölt hány órát tanított. A hallgatók kis létszáma miatt ez fél-évenként 8—10 óra lehetett.

A főiskolai tanulmányait 1948-ban megkezdő évfolyam csak a III. év első félévét fejezte be a tanterv szerint, mivel a jelentkező pedagógushíány miatt a második félévben már kihelyezést nyertek általános iskolákhoz. Így az első félév 8—10 órai tanítása után a második félévet teljesen a gyakorlati tanítás töltötte ki. E gyakorlati tanítás után tettek a hallgatók államvizsgát.

A gyakorlati kiképzés kerete, szervezete, a tanítási órákra való felkészítés, az órák vezetése és a megtartott órák bírálata még a régi, az 1928-as szervezeti szabályzat előírásainak megfelelően történt. Az 1949-ben kiadott utasítás a kiképzés feladatait a tanításra való előkészítésre és a tanítási órák bírálatára korlátozta, nem jelölt meg tehát órán- és iskolánkívüli oktatási, nevelési feladatokat. Részletes útmutató sem készült még ekkor, amely az előkészítés, óravezetés, bírálat követelményeinek részletezését tartalmazta volna.

A szegedi főiskolán 1951-ben dolgozzák ki a gyakorlati kiképzés felszabadulás utáni első részletes útmutatóját. A többi főiskolán is ekkor került sor annak elkészítésére, dolgozatomban azonban csak a szegedi főiskola által megfogalmazott útmutatót elemzem. 1951-ben azért vált szükségessé a gyakorlati kiképzés részletes szabályozása, mivel 1951-től áttértek a 2 éves kétszakos képzési formára. A hallgatók a III. évet gyakorló év címén teljes egészében általános iskolában töltötték. A korábbi — főiskolán töltött — 3 éves képzési időnek 2 évre való változtatása miatt a gyakorlati kiképzés menetét is újra kellett szabályozni. Ennek megfelelően a gyakorlati kiképzés korábban III. éven szereplő feladatát a II. évre kellett áthelyezni. Ez a gyakorlati kiképzés módosításának azonban csak szervezeti oldalát jelentette. E szervezeti változás mellett sokkal jelentősebb a kiképzést szabályozó új utasításban az, hogy a gyakorlati kiképzés érdekében felhasználja a szocialista didaktika, nevelélmélet eddig elért eredményeit. Ezzel lényegében új eszmei alapokra helyezi a gyakorlati kiképzést, amely 1951-ig az 1928-ban kidolgozott pedagógiai, módszertani elveken nyugodott. Ez egyben azonban azt is jelenti, hogy az 1951-es utasítás nem tartalmazza a gyakorlati kiképzés egyes elemeinek (előkészítés, óravezetés, bírálat) követelményeit, szempontjait, csupán azokat a főbb elveket, amelyeken e részfeladatok nyugszanak.

Az 1951-es utasítás főbb elvi megállapításai a következők. Mindenekelőtt leszögezi, hogy a hallgatók elméleti pedagógiai kiképzésüket a főiskolai órák keretében kapják meg, míg gyakorlati kiképzésük a gyakorlóiskolában történik. A gyakorlati kiképzés a II. évfolyam első félévében a módszertani (akkori elnevezéssel szakdidaktikai) előadások hallgatásából és hospitálásokból áll. A hospitálásokkal kap-

csolatban az utasítás megállapítja: „Kívánatos, hogy a jelöltek saját szaktárgyaikon belül minél több gyakorlóiskolai tanár módszerét figyelhessék meg az egyoldalúság veszélyének kiküszöbölése végett, és hogy látogatásaik során más tárgyak és az alsó tagozat munkamódszerébe is betekintést nyerjenek.” [2]

A módszertani órák számát szaktárgyanként 2 órában állapította meg az utasítás, s előírta, hogy a módszertant oktató gyakorlóiskolai tanárok az általános didaktikai előadások anyagával összhangban tanítsák tárgyuakat. Ennek érdekében a módszertant tanító tanároknak szoros kapcsolatot kellett tartani a neveléstudományi tanzókkal.

Az utasítás e megállapításaiból világosan észrevehető az a törekvés, hogy egyrészt szoros kapcsolatot teremtsen a pedagógia és módszertan anyaga között, másrészt e kapcsolat révén a szocialista pedagógia elvei érvényesüljenek a módszertan oktatása során is.

A hospitálások óraszámát szaktárgyanként 4 órában állapították meg. E négy órából a szakvezető tanár az első órát előkészítésre használta fel. Ekkor ismertette meg a hallgatókkal a meglátogatandó óra tervét is. A negyedik óra a meglátogatott óra elemzésére szolgált. Mind az előkészítő, mind az elemző órán jelen volt a meglátogatott órát tartó tanár is. E hospitálásokkal azt a célt kívánták elérni, hogy a jelöltek megfigyelhessék a pedagógiai és a módszertani elvek gyakorlati érvényesülését a tanítási órákon.

A II. évfolyam második félévében került sor a gyakorlati tanításra. Az utasítás a gyakorlati tanítás célját abban jelölte meg, hogy a jelöltek a tanult elméleti ismereteket a gyakorlatban alkalmazzák s egyúttal tanítási gyakorlatra tegyenek szert. A gyakorlati tanítás menetét úgy szervezték meg, hogy a jelölt minden szaktárgyából 2 hétig összefüggően vegyen részt a gyakorló iskola munkájában. A két hét időtartamából az első héten a jelölt látogatta az adott osztály megfelelő szaktárgyi óráit, tapasztalatokat gyűjtött, majd a második héten önállóan tanított. Az utasítás nem jelölte meg a jelölt által tartott órák számát. A tanítást követő bírálaton az adott csoport minden tagja részt vett.

Az utasítás leszögezi, hogy a gyakorlati kiképzés ellenőrzését a gyakorlóiskola igazgatója, szaktárgyi ellenőrzését a főiskola tanárai, pedagógiai ellenőrzését pedig a neveléstudományi tanszék látja el. A pedagógiai ellenőrzés szempontjait és feladatait az utasítás részletesen is taglalja. Az általános pedagógiai felügyelet fő elvének az elmélet és gyakorlat összekapcsolásának segítségét, ellenőrzését fogalmazzák meg. Ennek szellemében el kellett érni, hogy az általános didaktika tételei valamennyi módszertan oktatásában egyformán érvényesüljenek, illetve, hogy a módszertani elveket minden szakvezető tanár egyöntetűen alkalmazza. A neveléstudományi tanszék feladata volt annak ellenőrzése is, hogy a szakvezető tanárok milyen mértékben tartanak lépést a pedagógia és módszertan fejlődésével. A neveléstudományi tanszék feladatához tartozott a jelölttanítások látogatása is, s a szerzett tapasztalatokról a szakvezető tanárok számára összegező értékelést, elemzést adni, s egyben a szocialista pedagógia elveire épülő tájékoztatást nyújtani a gyakorlati tanítások továbbfejlesztése érdekében.

Mint látjuk, az 1951-es utasítás több területen új szempontból közelíti meg a gyakorlati kiképzés egyes feladatait. Az 1951-es utasítás elvi megállapításai alapján dolgozták ki 1952-ben a gyakorlati kiképzés részletes útmutatójának tervezetét és a gyakorlati képzésről írandó tankönyv vázlatát. Ez utóbbi azonban csak terv maradt.

Az 1952-ben megjelent útmutató részletesen foglalkozik a gyakorlati kiképzés egyes feladataival. Így meghatározták a gyakorlóiskolai tanár bemutató órájával

szembeni követelményeket. Részletezi az útmutató a hallgatók felkészítését a bemutató tanításokra. Ez a következő menetben történt: a szakvezető tanár ismertette az óratervet s elmondotta azt, hogy az óra milyen helyet foglal el a tanítási órák folyamatában, rendszerében; hogyan határozta meg a tanítási óra anyagát; hogyan vette figyelembe az osztály tanulóinak értelmi és tanulmányi színvonalát, sajátos körülményeit; milyen oktatási és nevelési célt tűzött ki maga elé s hogyan kívánja megoldani ezeket a tanítási óra folyamán; milyen elvi megfontolások alapján választotta meg az óra típusát és felépítését? Az előkészítés során adta meg a szakvezető tanár az óra megfigyelésének szempontjait is.

Az útmutató tartalmazza a bemutató tanítással szemben támasztott követelményeket. Az útmutató előírta, hogy a bemutató tanításnak természetes körülmények között kell lefolynia, s ezért helytelen, ha a tanár kirakatmunkát végez, az osztályt bármilyen szempontból előkészíti a bemutató tanításra, vagy pedig „a szovjet haladó didaktikától és metodikától eltérő egyénieskedést folytatna.” [3]

A bemutató tanításon jelenlevő hallgatóktól megkövetelték, hogy ne zavarják a tanítás menetét s tartózkodjanak minden tetszés, vagy nemtetszés nyilvánítástól. Tilos volt a beszélgetés és a sűgás. A bemutató óra menetét a hallgatóknak gondosan jegyezniök kellett.

Az útmutató előírta, hogy az előkészítés közvetlenül előzze meg, a bírálat pedig azonnal kövesse a bemutató tanítást, hogy a hallgatók még friss bonyomásaik alapján tudjanak részt venni a megbeszélésen. Ennek menetét így szabályozza az útmutató: először a gyakorlóiskolai tanár elemezte azt, hogy milyen mértékben tudta megvalósítani tervét, elképzelését, miért kellett attól eltérnie? Ezután a hallgatók tehettek fel kérdéseket, ezek azonban nem lehettek bíráló jellegűek, csupán felvilágosítást kérőek.

A gyakorlati kiképzés 1952-es útmutatójában megfogalmazták annak lehetőségét is, hogy a gyakorlóiskolán kívül más iskolákat is bekapcsolnak a tanárjelöltek kiképzésébe. Az útmutató kiterjesztette a hospitálások körét a tanítási órán kívül az óráközi szünetekre, a szakköri foglalkozásokra, az úttörő összefüggésekre.

Segítette a gyakorlati kiképzést az, hogy 1952-től a gyakorlóiskola szakvezető tanárai mellett metodikusok is részt vettek egyes feladatok megoldásában.

1952-ben az egyes főiskolák külön-külön dolgozták ki az intézetükben bevezetésre kerülő útmutatót s ezt megküldték a minisztériumnak. A minisztérium azonban ekkor még nem adott ki egységes útmutatót.

A gyakorlati kiképzés fent ismertetett 1952-ben kiadott útmutatója 1953-ig nem változott meg. Az időközben megjelent tantervek csak a gyakorlati kiképzésre fordítandó óraszámokban hoztak változást. Így pl. az 1952-ben kiadott tanterv a hospitálási órák számát a III. évfolyam mindkét félévében 3—3 órában, a tanítási gyakorlatokat szintén 3—3 órában jelölte meg. A módszertani órák száma szaktárgyanként változott, általában félévenként 2—4 óra között mozgott. Az 1953-ban kiadott módosított tanterv a III. éven ismét 4 órára csökkenti a hospitálási és tanítási órák együttes számát.

Az 1953/54-es tanévtől a legtöbb tanszéken metodikusok látták el a gyakorlati kiképzés irányítását a neveléstudományi tanszéken dolgozó vezetőmetodikus közreműködésével. A metodikusok tevékenysége hozzájárult a gyakorlati kiképzés alaposabb, elvibb megalapozottságú tervezéséhez, irányításához, ellenőrzéséhez, értékeléséhez. A metodikusok rendszeresen készítettek összegező jelentéseket a gyakorlati kiképzésről. A vezető metodikus félévenként foglalta össze a gyakorlati kiképzés tapasztalatait s tett javaslatot a továbbfejlesztésre, illetve készítette el a következő félév feladatait. E jelentések alapján is megállapíthatjuk, hogy a gyakorlati kiképzés

ebben az időszakban minden mozzanatában rendkívül gondosan kidolgozott volt. Ennek elvi alapját szolgáltatta az 1953-ban megjelent egységes útmutató, s az ezt figyelembe vevő, helyi sajátosságokat szem előtt tartó utasítás.

E dolgozat keretében nincs lehetőség arra, hogy a gyakorlati kiképzéssel kapcsolatos munkaterveket, értékelő jelentéseket, javaslatot teljes terjedelmükben ismeressem. Néhány észrevételt, javaslatot azonban szeretnék megemlíteni. Így pl. az 1953/54-es tanév I. félévi munkáját elemző jelentés javasolja, hogy a II. félévben el kell érni azt, hogy a jelöltek minden órátípusból lássanak legalább egyet, mivel az I. félévben a legtöbb tárgynál csak vegyes típusú órán hospitáltak. Követelményként írja elő a jelentés, hogy a metodikus minden hallgató tanításából legalább két órát látogasson meg.

A jelentés szerint egységesíteni kell az óratervezetek, óravázlatok külső formáját. Érdekes az a javaslat, hogy a főiskolai előadásokon nem tárgyalt, de a jelölt által tanítandó anyagot a metodikusok beszéljék meg a hallgatókkal. A vezető metodikus jelentése részletesen felsorolja a jelöltek gyakorlati tanításai során előforduló hibákat: hajlamosak a hosszú magyarázatra, előadásra; sok hallgató nem tud bánni a hangjával, vagy halkán beszélnek, vagy túlságosan hangosak; kevés időt hagynak a tanulóknak a gondolkodásra, sok lazaság mutatkozik az óra elején és végén stb.

Az értékelő jelentésből az is kiderül, hogy a két gyakorló iskolán kívül a hallgatók hospitáltak a város és a városon kívüli általános és középiskolában, s megfigyelték az összevont iskolák oktató-nevelő munkáját is. A hallgatók részt vettek osztályozó és szülői értekezleteken, iskolai ünnepeken. Beszámol a jelentés arról is, hogy a szakvezető tanárok közül egyesek hajlamosak túl sok segítséget adni s ez a jelölt önállóságának rovására megy. A jelöltek beszámolóira hivatkozva állapítja meg a jelentés azt, hogy egy-két szakvezető túlzottan ragaszkodott saját elgondolásához s nem helyeselte a hallgató egyéni kezdeményezéseit. A vezető metodikus ezzel kapcsolatban állapítja meg: „Az ilyesmi aztán könnyen odavezethet, hogy a hallgatók nem maguknak és a tanulóknak tanítanak, hanem a nevelők izlésének igyekeznek eleget tenni. A hallgatók kezdeményezésének — helyes nevelői irányítással — teret kell adni.” [4]

Az 1953/54-es tanévet értékelő év végi jelentésében a vezető metodikus felveti annak lehetőségét, hogy helyes lenne a gyakorlati tanítások olyan elosztása, hogy az I. félévben minden hallgató tanítana egyszer-kétszer s a többi tanításra a II. félévben kerülhetne sor. Így biztosítani lehetne a gyakorlati kiképzés követelményeinek fokozatos fejlődését. A gyakorlati tanítás érdemjegyét a vezető metodikus meglátása szerint az előkészítés mértéke, a tervezet és a tanítás alapján kellene megállapítani. Javasolja azt is, hogy a hallgatók mindkét szaktárgyukból külön kapjanak tanítási gyakorlatra jegyet, ezzel ne vonják össze a két szaktárgy tanítási jegyét. Érdekes az az elképzelés, hogy a hallgatók gyakorlati tanításra való felkészítése érdekében egy didaktikai termet rendezzenek be, ahol minden megtalálható a tanár számára, ami a tanításhoz szükséges: tankönyvek, nyomtatványok, óratervezetek, vázlatok, tanmenetek, lexikonok, könyvek stb. Külön gyakorlati kiképzést igényel a részben osztott iskolák oktató munkájára való felkészítés céljából. Felveti annak szükségességét is, hogy a hallgatók a IV. félévben 8 órában alaposabban ismerjék meg az iskolai adminisztrációt, elsősorban az osztályfőnök adminisztrációs teendőit. Megemlíti a jelentés a módszertan oktatásának hiányosságait, a módszertani munkaközösségek tevékenységét, a metodikusok továbbképzését, tudományos módszertani munkáját.

Külön jelentés foglalkozik a II. éves hallgatók úttörő kiképzésével. A heti 1 órás elmélet mellett a hallgatók egész évben végeztek hospitálást a gyakorló iskolában,

részt véve az őrsi és rajgyűlésen, szakköri foglalkozáson. Meglátogatták az úttörő-házat, valamint több városi és falusi iskola úttörőfoglalkozásait. Az önként jelentkező hallgatók az iskolák úttörőrajában és az úttörőház szakköreiben dolgoztak. A neveléstudományi tanszéken dolgozó úttörővezető többek között sürgeti a mozgalmi munkára való alaposabb, tervszerűbb felkészítést, az úttörőmunkával kapcsolatos kiadványok beszerzését. Érdekes az a javaslata, hogy a hallgatók úttörőgyakorlatra kapott minősítését válasszák el a tanítási gyakorlatokétól s külön osztályozzák az úttörőelmélet és úttörőgyakorlat terén felmutatott eredményt. Azért taglaltam ilyen részletesen a fenti jelentést, hogy lássuk: milyen volt a gyakorlati kiképzés rendje az 1953-as években.

Az 1954/55-ös tanévtől a gyakorlóévet megszüntetik, így a képzési idő ismét 3 év lett, ugyanakkor a kétszakos képzés megmaradt. A képzés menetének megváltoztatásával új tanterv kiadása vált szükségessé. Az új tanterv 1955-ben jelent meg. A gyakorlati kiképzésre vonatkozó új szervezeti szabályzatot nem dolgozták ki. A gyakorlati kiképzéssel kapcsolatban az új tanterv csak óratervi változtatást hozott. A gyakorlati kiképzés a III. évre tevődött át, mindkét félévben 6—6 órában. A 6 óras tanításhoz járult még mindkét félévben 4—4 óras hospitálás. Az egyes módszertanok a 4. félévben 3, az 5. félévben 2 órát kaptak. A gyakorlati kiképzés új tárgyaként került a tantervbe a praktikum a 6. félévben heti 1 órában. A praktikum óráin a hallgatók az iskolai adminisztrációval ismerkedtek meg. Az úttörővezetés ugyancsak a 6. félévben nyert elhelyezést heti 1 órában.

Az 1955-ös tanterv tehát a tanítási gyakorlatok, a hospitálások, a praktikum, az úttörővezetés beiktatásával a III. évet elsősorban a gyakorlati kiképzés szolgálatába állította. Ezt mutatja az is, hogy a III. év 1. félévében a gyakorlati kiképzés tárgyaira 12 óra, a 2. félévben pedig 15 óra jutott. Ugyanakkor a szaktárgyak óraszámja az 1. félévben 10—12, a 2. félévben 8—10 óra volt.

A gyakorlati kiképzés rendjében 1955-től 1962-ig lényeges változást nem eszközölnek. A kiképzés menetének ez a stabilitása lehetővé teszi a gyakorlati kiképzés egyes elemeinek fokozatos finomítását, tökéletesítését. Éppen ezért a gyakorlati kiképzést értékelő év végi jelentésekben, összefoglalásokban annak intenzív fejlődéséről olvashatunk. Az 1958/59. tanévet értékelő jelentés például arról számol be, hogy a hospitálásra fordított heti 4 óra során a hallgatóknak módjuk volt a tanítási anyag feldolgozását az órák egymás utáni összefüggésében megfigyelni, nem pedig az órák egymástól elszakított menetében. A hospitáló csoportok 6—10 főből álltak, s ez a kis létszám hozzájárult az óraelemzések aktivitásához. Változást hajtottak végre azon a téren is, hogy a korábbi évektől eltérően a csoportok 6—8 hétig egy-egy osztályban hospitáltak, nem pedig minden hospitálási órájukat más-más osztályban. A hospitálások rendjét úgy tervezték meg, hogy a csoportok az V. osztályban kezdték hospitálni s fokozatosan jutottak el a VIII. osztályig.

Amikor a hospitáló csoport új osztályba került, a szaktanár ismertette a hallgatókkal az adott osztály tantervi anyagát, tanmenetét, tankönyvét s jellemezte az osztály tanulóit, s munkájukat. A tavaszi hónapokban a hallgatók tanyai iskolában is végeztek megfigyeléseket.

A gyakorlóiskolai bemutató tanításokat a hallgatók gondosan elemezték. Az elemző óra végén a szaktanár megadta a következő bemutató óra anyagát, a szükséges módszertani útmutatásokat, az óra megfigyelésének szempontjait. Így a hallgatók felkészülhettek a bemutató tanítások alapos elemzésére. Minden második héten a hallgatók jelölt-tanításon vettek részt. Egy-egy hallgató átlagosan 14 órában tanított.

A hallgatók a tanév folyamán 2 osztály- és egy iskola-szülői értekezletet hallgatnak végig.

Az úttörő hospitálásra a III. év második félévében került sor csoportonként 20—20 órában. A hallgatók délutáni elfoglaltsága azonban nem tette lehetővé azt, hogy az útmutató előírásának megfelelően 4 órás úttörőfoglalkozáson vegyenek részt.

A gyakorlati kiképzés során gondoskodtak az osztályfőnöki órák látogatásáról is. Egy hallgató egyénileg hospitált s 2—3 osztályfőnöki órán vett részt. A hospitálás előtt a hallgatókkal megismertették az osztályfőnöki óra szervezési, tartalmi és módszertani kérdéseit. A gyakorlati kiképzést elemző év végi jelentés az egyéni hospitálás helyett az osztályfőnöki órákkal kapcsolatban is csoportos hospitálást javasol.

Érdekesek ennek a jelentésnek egyéb javaslatai is a gyakorlati kiképzés magasabb színvonalra emelése érdekében. Így pl. javasolja azt, hogy a főiskolai órarend összeállításánál a gyakorlati kiképzés érdekeit kell az első helyre tenni; szükséges lenne a főiskolai és a gyakorlóiskolai kirándulások, szünnapok összehangolása; szorosabbá kell tenni a módszertant oktató tanárok és a gyakorlóiskola tanárai közötti kapcsolatot, mert különben nagy lesz az úr az elmélet és gyakorlat között. Ennek elkerülése érdekében a tanév első félévében közös értekezleten kellene megvitatni a tanítási anyag nyújtotta nevelési lehetőségeket. A jelentés szerint szorosabbá kellene tenni a szaktanszékek és a gyakorlóiskola kapcsolatát is. Mint láthatjuk, e javaslatok egyben jelzik a gyakorlati kiképzés még megoldatlan problémáit is.

Az 1959/60-as tanévtől ismét módosítják a képzés szervezeti formáját, amennyiben bevezetik a 4 éves háromszakos képzést. A gyakorlati kiképzésre vonatkozó útmutatót azonban ekkor még nem dolgozzák át. Az 1959-ben kiadott új főiskolai tanterv azonban lényegesen módosítja az óratervet s ennek megfelelően a gyakorlati kiképzéssel kapcsolatban is lényeges változások történnek. E változások a következők voltak. Az új tanterv a VI—VIII. félévben minden hallgatónak mindhárom szaktárgyából 10—10 gyakorlati tanítást írt elő. A VI. félévben a három szaktárgy hospitálásából és a gyakorlati tanításból a hallgató közös jegyet kapott.

A VII. és VIII. félévben szaktárgyanként külön-külön kellett a gyakorlati jegyet megállapítani. Ha a gyakorlati tanításra a jelölt elégtelen jegyet kapott, akkor államvizsgára nem volt bocsájtható. Az új tanterv részletezte a hospitálások különböző fajtáit is. Ennek megfelelően a hallgatóknak a következő hospitálásokat kell elvégezniük:

- az I. félévben lélektanból 2 alkalommal, összesen 4 órát,
- a II. félévben logikából 1 alkalommal, összesen 2 órát,
- a II. félévben neveléslelektanból 2 alkalommal, összesen 4 órát,
- a III. félévben didaktikából 4 alkalommal, összesen 8 órát,
- a IV. félévben neveléstanból 2 alkalommal, összesen 4 órát.

E hospitálásokon kívül a tanterv az I. évben 1—1 napos egyéni hospitálást írt elő lélektani megfigyelésre; a II. évben 1—1 egész napos egyéni hospitálást pedagógiai megfigyelésekre; a III. évben 1—1 egész napos egyéni hospitálást napközi otthonban; a IV. évben pedig 1—1 egész napos egyéni hospitálást részben osztott felső tagozati tanulócsoporthoz, továbbá csoportonként 1 napos pedagógiai kirándulást „C” területen levő iskola meglátogatására. E hospitálásokon kívül az úttörőmunka elmélete című előadások kiegészítéseként minden hallgatónak 20—20 órában különböző úttörőfoglalkozáson kellett részt venni.

Az új tanterv követelményei a gyakorlati kiképzés területén világosan mutatják a tanterv készítőinek koncepcióját: szélesíteni a gyakorlati kiképzés lehetőségeit

elsősorban a részben osztott iskolák irányában, illetve az órán kívüli nevelő-oktató munka feladataiban. Ez a törekvés összhangban volt a 4 éves háromszakos képzésre való áttérés igényeivel. A gyakorlati kiképzés feladatrendszerének szélesítésével egyidőben természetesen emelték a gyakorlati kiképzésre fordítandó óraszámot is. Érdekes ellentmondásként azonban éppen a 4 éves háromszakos képzési rendszer magas szaktárgyi követelményei akadályozták meg a gyakorlati kiképzés elé kitűzött feladatok maradéktalan megvalósítását, veszélyeztetve ezzel az egyébként helyes koncepció kivitelezését. Ezért nem sikerült ekkor a hallgatókat a gyakorlati kiképzés sokágú feladataira magas színvonalon felkészíteni.

Pedig a minisztérium által 1961-ben kiadott „A pedagógiai főiskolán folyó tanárképzés célja és fő feladatai” című irányelvekben pontosan körvonalazzák a gyakorlati kiképzéssel szembeni követelményeket is, s ezeket a tantervi keretek teljes értékű kihasználásával lehetett volna megvalósítani. Az irányelvekben a többi között a következőket olvashatjuk: „Meg kell szervezni a gyakorlati képzésnek a metodikusi rendszeren alapuló felépítését, hogy a főiskolát végzettek elméleti ismereteiket szilárdan tudják alkalmazni, az oktató-nevelő munka gyakorlatában. A gyakorlati kiképzés során ismertettük meg a hallgatókkal az osztott és részben osztott iskolatípusok belső életét és az osztályfőnöki munkát, a család és az iskola együttműködésével kapcsolatos teendőket, a felnőttoktatás sajátos problémáit és módszereit. A kibontakozó sokrétű társadalmi életre az eddigieknél helytállóbb tanárokat kell képeznünk, akik az oktatási-nevelési feladatok megoldásán túl egyéb iskolán kívüli kulturális és nevelési feladatok teljesítésére is képesek. (Az Úttörő- és KISZ-szervezetek munkájában való részvétel, népművelési és ismeretterjesztési tevékenység végzése, könyvtárak vezetése, ünnepélyek rendezése, napközi, gyermekvédő és tanulóotthonok vezetése, a szocialista falu társadalmának gyakorlati szakmai tanácsok nyújtása, pedagógiai propaganda végzése a szülők körében.)” [5]

Ismerve a gyakorlati kiképzéssel szemben eddig támasztott követelményeket, megállapíthatjuk, hogy az 1961-ben kiadott irányelvek szélesítették ki annak körét a legjobban. Érdekes ellentmondás, hogy a gyakorlati kiképzésnek ezt a sokirányú feladatrendszerét akkor jelölik meg, amikor a tantervi követelmények szakmai szempontból is a legnehezebb feladat elé állították a hallgatókat.

A főiskolán tanított tantárgyak célját és feladatát szintén 1961-ben hagyta jóvá a minisztérium. Ez a fontos dokumentum az eddig használt tanítási gyakorlat kifejezés helyett a szélesebb területet felölelő szakmai (pedagógiai) gyakorlat elnevezést vezet be. A szakmai (pedagógiai) gyakorlatot a pedagógiai tárgyak sorában helyezi el s tanítási célját így határozza meg: „Egészítse ki a főiskolán folyó pedagógiai elméleti oktatást. E gyakorlatok során el kell érni, hogy a hallgató mindhárom szaktárgya tanításában olyan gyakorlatot szerezzon, amely az önálló oktató-nevelő munka kezdeti nehézségein átsegíti és egyéni továbbfejlődését szilárd alapokon biztosítja.” [6]

Az 1961-es irányelvekben megfogalmazott követelmények részletes kidolgozását 1962-től figyelhetjük meg. Az 1962 elejétől megjelenő miniszteri rendeletek, utasítások a szakmai gyakorlatok jelentőségének felismerését mutatják. E rendeletekre, utasításokra, az alapos kidolgozottság, a képzés menetébe beiktatott gyakorlatok pedagógiai indokolása, társadalmi szükségességének megvilágítása s az egyes részfeladatok pontos elemzése jellemző. E dolgozat keretében nincs lehetőség arra, hogy e részletesen kimunkált rendeleteket, utasításokat a maguk teljességében ismertessem, s ezért csak lényeges mozzanataikat emelem ki.

Az 1962 januárjában kiadott 27310/1962. VI. számú rendelet a szakmai gyakorlatok alapvető elveinek megfogalmazását adja. A rendelet aláhúzza, hogy a gyakorlatok

új rendszerével tovább kell emelni a képzés színvonalát s egyúttal biztosítani az oktatás és élet kapcsolatának megszilárdítását, az elmélet és gyakorlat termékeny összekapcsolását. A szakmai gyakorlatoknak a képzés olyan folyamatosságát kell biztosítani, amely már az I. évtől kezdve lehetővé teszi a hallgatók bekapcsolódását a gyakorlóiskolák életébe, tevékeny részvételüket annak munkájába s el kell érni, hogy az eddigi passzív megfigyelést a hallgatók maximális aktivitása váltsa fel. A szakmai gyakorlatok során biztosítani kell az oktató-nevelő munka szerves egységét. Szükséges a gyakorlatok kiszélesítése a gyakorlóiskolákon kívül is, hogy így a gyakorlati kiképzés sokoldalúbbá válhasson s ezzel hozzájárulhasson a hallgatók önállóságának fokozottabb fejlesztéséhez. Ezért írja elő a rendelet a külső — főleg falusi — iskolákban elvégzendő munkát is. Külön kiemeli a rendelet a hallgatók úttörőmunkában való aktív részvételét. A rendelet részletesen írja le a szakmai gyakorlatok rendszerét.

A tanítási gyakorlatokat megelőző hospitálások következő típusait írja elő az 1962-es rendelet:

- a) az I. éven 20 óra lélektani megfigyelés, illetve gyakorlat úgy, hogy 10 óra csoportos hospitálást szemináriumi órák keretében, 10 órát pedig egyéni hospitálás formájában kellett elvégezni. Ez utóbbi 10 órát két-két délelőttre bontva kellett hospitálni a gyakorlóiskolában, illetve más iskolában;
- b) a II. éven 20 óra pedagógiai (didaktikai és nevelésméleti jellegű) megfigyelés, illetve gyakorlat. E 20 órát ugyanígy 10—10 órára kellett bontani, mint a lélektani hospitálások esetében;
- c) a III. éven 10 óra megfigyelés az osztályon kívüli munkával kapcsolatban, egyéni hospitálás formájában. A III. évre beiktattak még 15 órás módszertani tárgyú megfigyelést is a módszertani órák keretében. E módszertani megfigyelésekre mindhárom szaktárggyal kapcsolatban 5—5 órát írt elő a rendelet.

A hospitálásokra és tanítási gyakorlatokra a VI. félévben heti 6 órát, a VII. és VIII. félévben heti 9 órát kellett fordítani. A VIII. félév 9 órájából 3 órát részben pedagógiai szeminárium jellegű előadásokra és vitákra, részben pedig a hallgatók nevelő munkába való aktívabb bekapcsolására is fel lehetett használni.

Az 1962-es rendelet a tanítási gyakorlatok 3 formáját állapította meg.

1. A VI., VII. és a VIII. félévben csoportos hospitálásokat, csoport előtti bemutatás és gyakorló tanításokat;
2. a VII. és a VIII. félévben egyéni hospitálásokat és tanítási gyakorlatot a gyakorlóiskolában egy héten keresztül.
Ezen a héten a hallgató mentesült a főiskolai órák látogatása alól, s így folyamatosan részt tudott venni a gyakorlóiskola heti munkájában;
3. a VII. vagy a VIII. félévben 2 hetes iskolai gyakorlat falusi iskolában.

A hallgatók a gyakorlati kiképzés során mindhárom szaktárggyukból párhuzamosan tanítottak, illetve hospitáltak. A hallgató által tanított órák számát szaktárgyanként 10—15 órában jelölték meg, s így egy-egy jelölt minimálisan 30 órát tanított.

A rendelet előírta azt is, hogy a hallgatók félévenként az általános iskola alsó tagozatos osztályaiban is hospitáljanak. Megkívánták a hospitálást a felnőttoktatás megismerése érdekében is.

A VIII. félévben a hallgatóknak mindhárom szaktárggyukból zárótanítást kellett tartani.

Az 1962 januárjában kiadott rendelet részletesen taglalja az előkészítés, a tervezetkészítés, a tanítási óra bírálatának elveit, menetét, követelményeit.

A hallgatóknak a VI., VII. és VIII. félév elején a metodikus irányításával munkatervet kellett készíteni, amely tartalmazta a hospitálások és gyakorlati tanítások helyét, idejét, a tanítási órán kívüli nevelőmunkában való részvételt.

A tanítási gyakorlat mindhárom szaktárgyból hospitálással kezdődött. A bemutató tanításon az egész csoport jelen volt. A csoportos hospitáláson kívül minden hallgatónak egyéni hospitálást is kellett végezni tanításának megkezdése előtt. A hallgatóknak az első tanítási órára tanítási tervezetet kellett készíteni, a többi órájukat bővebb óravázlat alapján is tarthatták. A tanítási tervezetet, óravázlatot a szaktanár nézte át, csoport előtti tanítás esetén pedig a metodikus. Érdekes a rendelet által megfogalmazott igény a hallgatók tanításával szemben: „A gyakorlatok során arra kell törekedni, hogy a hallgatók gyakorlati tevékenysége ne korlátozódjék a szakvezető tanár utánzására, hanem egyre inkább tanuljanak meg önállóan, kezdeményező szellemben alkotó módon dolgozni, képessé kell válniuk arra, hogy a gyakorlatok alapján továbbfejleszthessék elméleti ismereteiket, és megfelelő érdeklődéssel forduljanak a szocialista pedagógia elméleti problémái felé.” [7]

A csoport előtt tartott tanításokat közvetlenül az óra után, az egyéni tanításokat pedig lehetőleg még aznap kellett megbeszélni. A megbeszélésen először a tanítást végző hallgató elemezte, értékelte óráját, majd a hallgatók, szaktanárok hozzászólása következett. A megbeszélés, bírálat eredményét a metodikus foglalta össze, aki egyúttal útmutatást adott a hibák kijavítására is.

A hallgató félévi munkáját a metodikus értékelte a szaktanárok által készített egyéni tanítások minősítése, valamint a falusi iskolai gyakorlatról készített jelentés alapján. Figyelembe kellett venni a csoport előtti és a zárótanítás alkalmával nyújtott teljesítményt. A hallgató mindhárom szaktárgyából külön kapott gyakorlati tanítási jegyet.

A rendelet külön fejezetben ismerteti a hallgatók részvételét az órán és iskolán kívüli nevelő munkában. Ez a rendelet is széles teret kívánt nyújtani a hallgatók ilyen irányú tevékenységének. Megkívánta a hallgatóktól, hogy ismerjék a szakörök életét, a napköziben folyó munkát, vegyenek részt családlátogatáson, szülői értekezleten, osztályozó értekezleten, osztálykiránduláson, korrepetálásban, falusi KISZ és népművelő munkában. Be kellett kapcsolódnia a gyermek- és ifjúságvédelmi intézményekben folyó munkába is. A gyakorlati kiképzés során a hallgatóknak tájékozódniuk kellett az általános iskolai politechnikai foglalkozások terén is.

A gyakorlati kiképzés különböző feladatainak elvégzését a hallgatónak munkanaplójával kellett igazolni. A munkanaplót a metodikus nézte át s igazolta a hiányokat. Külön melléklet tartalmazta „Az ifjúsági mozgalom nevelőmunkája” c. elmélet s az úttörőgyakorlat, valamint a „Népművelési ismeretek” című elmélet és a népművelési gyakorlat beillesztését, illetve követelményrendszerét a szakmai pedagógiai gyakorlat rendszerébe.

Az ifjúsági mozgalom nevelő munkájának elméleti ismereteit a hallgatók a IV. félévben heti 1 órában kapták meg, az úttörőgyakorlatot pedig a III., IV. és V. félévben végezték. Az úttörőgyakorlat céljából a hallgatókat 12—15 fős csoportokra osztották s egy-egy úttörőcsapathoz kapcsolták. Az úttörőgyakorlatokra heti 1 órát írtak elő, de alkalmoszerűen a hallgatók kéthetenként 3—4 óra délutáni foglalkozásra is kötelezettek voltak. A III. félév első felében a hallgatók hospitáltak a csapat, az őr, a raj, s a kisdobos foglalkozásokon. A félév második felében a hallgatók bekapcsolódtak egy-egy részfeladat megoldásába, pl. próbákra való felkészítés, játékok levezetése, kirándulás előkészítése. A IV. és V. félévben a hallgatók önállóan vezettek raj, illetve szakköri foglalkozásokat. A IV. félév végén — a nyári szünetben — a hallgatók 2 hetes, központi szervezésű úttörő-táborozáson vettek részt.

Eőírta az utasítás, hogy az úttörő gyakorlati foglalkozások három feléve a latt al hallgatóknak úttörő dolgozatot kell készíteni s ezt az V. félév végére beadni. A hallgatók az úttörő gyakorlatra gyakorlati jegyet kaptak.

A hallgatók iskolán kívüli feladatokra való felkészítését szolgálta a népművelési ismeretek bevezetése is. E területen az elméleti felkészítés az V. félévben heti 2 órában, a gyakorlati előkészítés pedig az VI—VIII. félévben kötelező, de fakultatíve választható szakkörök keretében történt, ugyancsak heti 2 órában. Az elméleti képzéssel szemben fő követelményként jelölték meg, hogy a hallgatók a szaktárgyaik keretében tartozó témákból önálló ismeretterjesztő előadások tartására váljanak alkalmassá. Ezért az elméleti kiképzés során különös figyelmet kellett fordítani az ismeretterjesztés című téma feldolgozására. Ennek keretében a hallgatóknak stilisztikai, retorikai és az ismeretterjesztéshez kapcsolódó pedagógiai és pszichológiai ismereteket kellett nyújtani. Az elméleti ismeretekből az V. félév végén kollokváltak. Az ismeretterjesztés szakmódszertanát a módszertani órák keretében az egyes szaktárgyak metodikusai adták elő.

A gyakorlati kiképzés a népművelés területén különböző szakkörökben történt. A következő szakkörök megszervezését írta elő az utasítás: könyvtári; szavaló-színjászó; táncművészeti; karvezető; honismereti; díszítő-művészeti; fotószakkör. Az egyes szakkörökbe a megfelelő szakos hallgatók jelentkezhetnek. Pl.: a karvezető szakkörbe ének szakos, a könyvtári szakkörbe magyar szakos, a fotószakkörbe fizika, illetve rajz szakos stb. A szakkörökben végzett munkát aláírással igazolták és zárták le.

Az úttörő- és népművelési elmélet és gyakorlat ilyen rendszerének kidolgozása hozzájárult ahhoz, hogy a hallgatók gyakorlati kiképzése túllépjen az eddigi kereteken s a hallgatókat a tanítási órákon végzett munkán kívül egyéb nevelési és oktatási feladatok elvégzésére is felkészítse.

Az utasítás külön hangsúlyozza is, hogy a szocialista nevelés célkitűzései nem valósíthatók meg az ifjúsági mozgalom nélkül. A hallgatók érzékk az úttörő gyakorlatok során, hogy az úttörőmunkában való aktív részvétel hatékonyan segíti munkájukat az iskolában s ezért kell az úttörőmunkára való felkészítést beépíteni az általános iskolai tanárképzés rendszerébe. Hasonló célkitűzést jelöltek meg a népműveléssel kapcsolatban is. Ennek beillesztésétől azt várták, hogy ébressze fel a hallgatókban egész dolgozó népünk szocialista nevelése s kulturális felemelkedése iránt érzett felelősséget.

Lényeges eleme az 1962-ben kiadott utasításnak az, hogy visszaállítja a metodikusok rendszerét. A metodikusok rendszerét feladatuként a szakmai és pedagógiai elmélet és gyakorlat egységének megteremtését, a szaktanszékek, a pedagógiai tanszék és a gyakorlóiskola együttműködésének biztosítását jelölték meg a szakmai, pedagógiai gyakorlatok során, valamint a szakmai, pedagógiai gyakorlat megszervezését, irányítását és ellenőrzését. A metodikusok munkájának összefogását a vezető metodikus feladatává tették.

Az 1962 januárjában kiadott utasítást az 1962 júniusában megjelent 29182/1962. VI. számú utasítás egészítette ki. Ez utóbbi részletesen jelöli meg a falusi iskolában végzendő szakmai, pedagógiai gyakorlat feladatait. A kiegészítő utasítás a falusi iskolai gyakorlat hármas célját jelöli meg:

- a) a hallgatók továbbfejlesszék az oktató és nevelő munkában szerzett készségeiket, szokásaikat;
- b) ismerjék meg a szocialista nevelés falun jelentkező sajátos problémáit mind az iskolai, mind az iskolán kívüli munkában;

c) érzésben, gondolkodásban, hivatásszeretben kerüljenek közelebb a falu dolgozóihoz.

A falusi iskolai gyakorlat időtartama két hét volt.

A hallgatók egyik csoportja a IV. év első félévében (szeptember 20—december 10 között), a másik csoport a második félévben (február 10—május 1 között) vett részt a gyakorlaton úgy, hogy egy-egy szakcsoportból egyidejűleg csak 2—6 fő volt beosztva.

A hallgatók a gyakorlat ideje alatt a három szaktárgyból összesen 12 órát tanítottak. A gyakorlat kezdetén először hospitáltak, majd először napi 1—1, később 2—3 órát tanítottak. A két hét alatt részben osztott iskolában is kellett 1—2 órát tanítaniok.

A gyakorlat ideje alatt a hallgatóknak sok feladatot kellett megoldaniok. Így részt kellett venniök a tantestület értekezletein, az iskola ünnepélyein, egy-két szakköri foglalkozáson, szülői értekezleten, családlátogatáson. Meg kellett ismerniök az úttörőcsapat munkáját, a napközi otthoni feladatokat, meg kellett látogatniök a KISZ-klubot, a kultúrházat s tapasztalatokat kellett szerezniök a kultúr-csoport munkájában s ha mód volt rá, ismeretterjesztő előadást is kellett tartaniok.

Nyilvánvaló, hogy e sok irányú feladat elvégzése két hét alatt nem lehetett teljes. Az 1962 júniusában kiadott rendelet 1 hetes hospitálást írt elő a IV. éves hallgatók számára augusztus 23-tól szeptember 3-ig terjedő héten, hogy ezen idő alatt a hallgatók tapasztalatokat szerezzenek a tanévelőkészítő munkában is: a tantestületi alakuló értekezleten, javítóvizsgákon, szaktárgyi tanácskozásokon, tanévnéző ünnepélyen.

Az 1963 júliusában kiadott 58655/1963. VI. számú utasítás meghagyja a korábbi utasítás falusi iskolai gyakorlatra vonatkozó részét, módosítja azonban az úttörőgyakorlat, illetve a népművelési gyakorlat rendszerét.

Az úttörőgyakorlat menetében a hallgatók a II. év elvégzése után 10 napos csillebérci táborozáson vettek részt, majd a III. és IV. félévben heti 2—2 órában (összesen 60 órában) folyt a képzés. A 60 órából 50-et úttörőcsapatoknál gyakorlati munkára, 10-et pedig szemináriumi foglalkozásra kellett fordítani. Az úttörőcsapatoknál a hallgatóknak a korábbi utasításban megjelölt feladatokat kellett elvégezni.

Az 1963-as utasítás különválasztja a népművelési ismereteket és az ismeretterjesztés gyakorlatát. A népművelő ismeretek elméletére az V. félévben heti 1 órát fordít, úgy, hogy a rendelkezésre álló 15 órából 5 órát közös szeminárium tartására, illetve szakmai látogatásokra lehet felhasználni. Az ismeretterjesztés gyakorlatára a VI. félévben 2 órát biztosít az utasítás. A rendelkezésre álló órák felét előadások tartására, másik felét pedig gyakorlatra kellett fordítani. Az ismeretterjesztés gyakorlatával azt a célt igyekeztek elérni, hogy a hallgatók képesek legyenek egyik szaktárgyukkal kapcsolatban a tudományos ismeretterjesztés feladatainak megfelelni. E feladatra megfelelő felkészültségű — a hallgatók szakcsoportjához igazodó — humán, illetve reál — tudományokban jártas külső előadókat kellett biztosítani.

Az 1962-es januári és júniusi, illetve az 1963-as júliusi utasítás részletes elemzése világosan mutatja, hogy a gyakorlati kiképzés valamennyi összetevője helyet kapott a képzési folyamatban. Hiányzott azonban ezek összehangoltsága, illetve mindegyik feladat maximális követelményrendszerrel került az utasításba. Ennek következményeként a hallgatóknak sokirányú munkát kellett végezni olykor kellő elmélyültség nélkül.

Az 1962-es, illetve 1963-as utasításokban kidolgozott képzési rendszer főbb vonalaiban változatlan maradt 1972-ig. Természetes azonban, hogy amikor az 1964-ben kiadott tanterv alapján a 4 éves kétszakos képzésre térnek át, akkor a

gyakorlati kiképzés 1962-ben kidolgozott feladatrendszerének magasabb színvonalon tudtak eleget tenni. Az eddigi elemzés során láthattuk, hogy éppen a háromszakos képzésből eredő sokágú szakmai követelmények miatt nem lehetett eleget tenni az egyre teljesebbé váló gyakorlati kiképzés feladatainak. 1964-ben a két szakra való áttéréssel lehetővé vált, hogy a gyakorlati kiképzés is elmélyedjen s a képzés folyamatába beillesztett feladatok kellő súlyt kapjanak.

Az 1964-es tanterv — nagyon helyesen — nem is változtat lényegesen a gyakorlati kiképzés rendszerén. Egy-két helyen módosítja azonban az óraszámokat, illetve pontosabban fogalmazza meg a követelményeket.

Az 1964-es tanterv a szakmai (pedagógiai) gyakorlatok rendszerét a következőkben adja meg.

1. Az I. és a II. félévben 2 alkalommal (összesen 20 órában) lélektani, a III. és IV. félévben 2 alkalommal (összesen 20 órában) pedagógiai, az V. félévben 2 alkalommal (összesen 10 órában) módszertani tárgyú megfigyelés, egyéni beosztás alapján;
2. A VII. és a VIII. félévben heti 10 órás csoportos hospitálás és gyakorlati tanítás a gyakorlóiskolában;
3. a VII. és a VIII. félévben 1 hetes összefüggő hospitálás és tanítási gyakorlat a gyakorlóiskolában;
4. Háromhetes összefüggő hospitálás és tanítási gyakorlat a VIII. félévben (február 1—21 között) valamely község általános iskolájában.

A tanterv előírta, hogy a szakmai (pedagógiai) gyakorlat időtartama alatt a hallgatóknak szaktárgyanként átlag 25 órát, összesen 50 órát kell tanítani. Ebből az 50 órából 20-at a háromhetes tanítás során kellett tartani.

Az I. évfolyam elvégzése után — augusztusban — a hallgatók 10 napos táborozáson vettek részt Csillebércen.

Az 1964-es tanterv tehát megszünteti a VI. félévbe iktatott hospitálásokat, tanítási gyakorlatokat. A szakmai (pedagógiai) gyakorlatok egyes feladatainak részletezése, illetve végrehajtási módja az 1962-es, 1963-as utasításoknak megfelelően folyt tovább.

A gyakorlati képzéssel járó sokféle feladat, a hallgatók magas létszáma terhet rótt a gyakorlóiskolákra. Egy szakvezetőre 18 hallgató jutott. A szakvezetők túlterhelésének csökkentése, illetve a gyakorlati képzés feladatainak eredményesebb megoldása érdekében a szegedi főiskolán szükségessé vált külső szakvezető tanárok beállítása is. Ezzel a hallgatóinknak lehetőségük nyílt arra, hogy a gyakorlóiskolákon kívül más általános iskolák életével is megismerkedjenek.

A gyakorlati kiképzésről írt értékelő jelentések is azt mutatják, hogy 1964-től magasabb lett a képzés színvonala. Az 1966-os jelentésben többek között például ezeket olvashatjuk: „A gyakorlati képzés rendje tartalmasabbá, sokoldalúbbá vált, hiszen a tanárjelöltek nemcsak a tanítás munkáját végezték, hanem sok olyan nevelési munkaterületen is aktívan tevékenykedtek, amelyekre támaszkodva nagyobb tájékozottsággal, több biztonságérzettel kezdhették meg önálló tanári munkájukat. A sok pozitívum ellenére is szükség van azonban a jelenlegi gyakorlat tudományos alapokra épülő továbbfejlesztésére, az egyes területeken folyó munka korszerűbbé, módszeresebbé tételére, fokozottabb koordinálására és nem utolsósorban a gyakorlati képzés objektív feltételeinek biztosítására.” [8]

A jelentés — a hallgatók véleményét is felhasználva — kifogásolja a VI. félévi hospitálások és tanítási gyakorlatok elhagyását s javasolja annak visszaállítását a képzés menetébe.

A gyakorlati kiképzés továbbfejlődésében fontos állomást jelent a Pedagógusképző Osztály 1967 márciusában készített jelentése az általános iskolai pedagógusképzés magasabb színvonalra emeléséről. A jelentésben fontos helyet kapott a gyakorlati kiképzés problémáinak elemzése. Úgy gondolom, hogy szükséges a jelentés megállapításaival behatóbban foglalkozni, mivel a gyakorlati kiképzés területén később bekövetkező változások a jelentésben megfogalmazott elvek alapján történtek.

A jelentés mindenekelőtt megállapítja azt, hogy „a jelölteket olyan módon kell világnézeti, erkölcsi, politikai és pedagógiai szempontból jó pedagógussá nevelni, hogy iskolai munkájukat szaktárgyaiknak megfelelően az oktatás-nevelés egységében végezhessék.” [9] Ez a megállapítás magában foglalja azt az igényt is, hogy a hallgatókat a gyakorlati kiképzés során ne csak az oktatás, de ugyanakkor a nevelés feladataira is felkészítsék. A jelentés nagyon határozottan húzza alá azt, hogy a pedagógusképző intézményekben nincs kellő tekintélye a pedagógiának, majd megállapítja: „a neveléstudomány e nemkívánatos státusának következtében alábecsült és alárendelt szerepe van a gyakorlati és módszertani képzésnek és oktatásnak.” [10] Helyteleníti a jelentés a gyakorlóiskolák helyének, szerepének alábecsülését is, s velük kapcsolatban a következő igényt fogalmazza meg: „a gyakorlóiskoláknak a pedagógusképzés műhelyeinek kellene lenniük, a hivatástudatra nevelés, a mester-ségbeli felkészítés magas színvonalú megvalósítóinak.” [11]

A gyakorlati kiképzéssel kapcsolatban megállapítja még a jelentés, hogy „ez a gyakorlatrendszer nem nyugszik szilárd elvi alapokon, hanem az egyes intézménytípusok programjainak szakmai telítettsége szerint változik.” [12] Példaként említi meg a jelentés a fálusi tanítási gyakorlatok időtartamát: tanítóképzőkben ez féléves, óvónőképzőkben 6 hetes, tanárképző főiskolákon 3 hetes. Ezek után a jelentés leszögezi: „Ez a nemkívánatos helyzet egyrészt a gyakorlati képzésnek a pedagógusképzés egész folyamatában betöltött súlyáról és rangjáról árulkodik, másrészt arra utal, hogy a gyakorlati képzésre fordított időnek ilyen semmivel nem indokolható heterogenitása teljesen esetleges és szubjektív elhatározások eredménye.” [13]

A jelentés tehát nagyon aktuális és fontos problémát ragadott meg a gyakorlati képzéssel kapcsolatban: annak alaposabb, elvibb kimunkálását és ezáltal jelentőségének, súlyának növelését. A jelentés azért is húzza alá: „A gyakorlati és a módszertani képzés éppen olyan fontos része a pedagógusképzésnek, mint a szaktárgyi képzés vagy a hivatásra nevelés.” [14] A gyakorlóiskola szerepét emeli ki a jelentés akkor is, amikor nem fogadja el a metodikus rendszert, s a módszertan tekintélyének emelését a gyakorlóiskolák szakvezető tanárainak a hallgatók módszertani képzésébe való intenzívebb bevonásától várja.

E jelentésben megfogalmazott elvek gyakorlati végrehajtása teljes egészében nem volt azonnal megvalósítható, s lényegében napjainkban is folyamatban van ezek gyakorlati alkalmazása.

A Pedagógusképző Osztály már 1967-ben hozzákezdett az elvek realizálásához. Első intézkedésként a nevelőmunka eddig kevésbé figyelemre méltított területére, az osztályfőnöki munkára való felkészítésre hívta fel a figyelmet. 1967. augusztus 28-án készített előterjesztésben a Pedagógusképző Osztály javaslatot tesz az osztályfőnöki és az úttörőmunkára való felkészítésre azzal az indoklással, hogy „egymással szorosan összefüggő, egyaránt problematikus, — nem megfelelően elrendezett kérdésekről van ugyanis szó. E két nevelési feladat a gyakorlati pedagógiai munkában is szerves egységben jelentkezik”. Az előterjesztés a feladat megoldásának többféle lehetőségét ismerteti.

Az 1967. szeptember 13-án kiadott 58635/1967. IX. számú utasítás tárgya a hallgatók hatékonyabb felkészítése volt az osztályfőnöki munkára. Az utasítás

előírja, hogy az osztályfőnöki ismeretek nyújtására a IV. félév „Nevelési gyakorlat” c. tantárgy heti 2 óráját kell felhasználni, úgy, hogy 15 órát elméletre, 15 órát pedig gyakorlatra (szemináriumra) kell fordítani. E tárgyból a hallgatók gyakorlati jegyet kaptak. Az utasítás részletesen tartalmazza az előadások és szemináriumok témaköreit. Az 1967. október 5-én kiadott 58838/1967. sz. kiegészítő utasítás közli az osztályfőnöki munka elméleti anyagának részletes programját.

A szemináriumi foglalkozások során az utasítás a következő feladatok elvégzését írta elő:

- a) 2 óra csoportos látogatást osztályfőnöki órán, s 1 óra értékelést;
- b) osztályfőnöki dokumentumok tanulmányozását;
- c) az 5—8 osztályokban osztályfőnöki órák látogatását;
- d) osztályfőnöki munkaközösségi ülésen való részvételt;
- e) pedagógiai tárgyú előadások tartását szülőknek;
- f) osztályszülői értekezleten való részvételt;
- g) konkrét tanulói fegyelmi esetek elbírálását;

E feladatok értékesen egészítették ki a hallgatók gyakorlati kiképzésének menetét s erősítették a képzés nevelési oldalát. Kár, hogy a képzési feltételek elégtelen volta nem tette lehetővé ezek maradéktalan végrehajtását. Itt elsődlegesen a nagy hallgatói létszám, illetve a lehetőségek kevés száma (pl. osztályfőnöki órák) akadályozta a munkát.

Lényegesek azok az intézkedések is, melyeket az úttörőképzéssel kapcsolatban hoztak. Az 1967. szeptember 29-én kiadott 58636/67. számú utasítás — ugyancsak az 1967. augusztus 28-án kiadott előterjesztés alapján — mind a tanárképző főiskolán, mind a tanítóképző intézetben módosította az úttörőképzés menetét. A tanítóképző főiskolák hallgatói közül a legjobb mozgalmi munkát végzőket a II. félév végén, a nyári szünetben, központi csapatvezetőképző tanfolyamon képezik ki. A többi hallgató képzését a megyei KISZ V. B. megyei nevelőképző tanfolyamon biztosítja. Az úttörő munka elméleti részét a hallgatók a III. félévben a nevelési gyakorlat heti 2 órájában kapták meg. A IV. és V. félévben heti 1 órában a hallgatók délután úttörőgyakorlaton nyertek beosztást a város általános iskoláihoz. Javasolja az utasítás, hogy a IV. félévet lezárt hallgatókat osszák be a nyár folyamán napközis táborokba, üdülőkkbe.

Az utasítás mellékletben közli az úttörőelmélet részletes programját is.

Az 1968. és 1969. évben a gyakorlati kiképzés problémáival való foglalkozás központi helyre került. A Pedagógusképző Osztály több fontos dokumentumot, vitaanyagot, javaslatot dolgoz ki e kérdéssel kapcsolatban.

Az 1968. június 28-án megjelent 61040/1968. számú utasítás a népművelés oktatását módosítja. A népművelés oktatását az V., illetve a VI. félévre helyezi. Az V. félévben heti 2 órában kerül sor heti 1 órában az elméletre, a VI. félévben pedig heti 2 órában a gyakorlatra. A VIII. félévben a pedagógiai gyakorlat keretében a hallgatóknak egy-egy ismeretterjesztő előadást kellett tartani. Az utasítás részletezi az elméleti előadások témaköreit, illetve a gyakorlatok során elvégzendő feladatokat.

Az 1968. szeptember 2-án kiadott 61367/1968. számú utasítás szabályozza a szakmódszertan oktatását, illetve a szakmai-pedagógiai gyakorlatot.

A szakmódszertan oktatásával kapcsolatban az utasítás leszögezi, hogy az iskolaközpontúság elvének megfelelően „a szakmódszertan oktatása nagyobb hangsúlyt kapjon a tanárképző főiskolák és azon belül az egyes tanszékek képzési rendjében”. [15] Ennek az elvnek megfelelően intézkedik az utasítás a tudományos igényű és szintű szakmódszertan oktatásáról, a szakmódszertan oktató tanárok feladatai-

ról. Az utasításnak megfelelően a szakmódszertani előadások kollokviummal, a szakmódszertani gyakorlatok gyakorlati jeggyel zárultak. Az utasítás megszünteti a vezető metodikus feladatkört s ennek ellátását a főiskola oktatási igazgatóhelyettesére, a gyakorló iskola oktatási igazgatóhelyettesére és a tanulmányi osztályra bízta.

Az utasítás a szakmai-pedagógiai gyakorlatok rendszerét iskolai megfigyelésekre, valamint hospitálási és tanítási gyakorlatokra osztja, beleértve ez utóbbiba a hallgatók részvételét az órán és az iskolán kívüli nevelőmunkában is.

Az iskolai megfigyelések 1962 óta kialakult rendszerét az utasítás nem módosítja, megjegyzi azonban, hogy az óralátogatások egy része helyett más pedagógiai, vagy pszichológiai tárgyú megfigyelések is előírhatók, pl.: napközi otthon, nevelőotthon, kollégium, gyógypedagógiai intézet, óvoda, gyermek ideggondozó intézet, gyermek-bíróság meglátogatása.

A hospitálásokkal és tanítási gyakorlatokkal kapcsolatban az utasítás megjegyzi, hogy a főiskolák javaslatai ellenére — amelyek kérték a gyakorlati kiképzés kezdetének visszahelyezését a VI. félévre — a gyakorlati képzés helye a VII. és VIII. félév marad. Megengedi azonban azt, hogy a szakmódszertanok oktatásához kapcsolódó csoportos hospitálást már az V. és VI. félévben elvégezzék. Az utasítás a tanítási gyakorlatok rendszerét sem változtatja meg. Egy-két részletkérdésben azonban bővebb tájékoztatást ad. Így pl. megállapítja, hogy a VII. és VIII. félévben a gyakorlati képzés heti óraszámja összesen 10—10 óra s a hallgatóknak szaktárgyanként legalább két tanítást kell tartani. A tanítás mellett a hallgatónak meg kellett ismernie a gyakorló iskola egész munkáját (iskolai ügyvitelt, szakköri tevékenységet, napközi otthont). A gyakorló iskolai beosztása idején a hallgató mentesült a főiskolai órák látogatása alól.

Az utasítás a hallgató mindkét szaktárgyából zárótanítás tartását írja elő.

Új vonása az utasításnak az, hogy először jelöli meg a szakmai-pedagógiai gyakorlatok menetében részt vevők feladatkörét. Így felsorolja a főiskola, illetve a gyakorlóiskola oktatási igazgatóhelyettesének, a tanszékvezető, a neveléstudományi tanszék, a gyakorlóiskola tanárainak szerepét. Helyeselhető az utasításnak az a megállapítása, hogy „a szakmai-pedagógiai gyakorlatok további részletkérdéseiben, a helyi tapasztalatokat és a kialakult jó gyakorlatnak megfelelően a főiskola igazgatója saját hatáskörében intézkedhet.”

Nagyon értékesek azok a vitaanyagok, amelyeket a Pedagógusképző Osztály irányításával dolgoztak ki és vitáltak meg a gyakorlóiskolák. Az 1968, illetve 1969 decemberében megtartott gyakorló iskolák igazgatóinak értekezletén a gyakorló iskolák lehetőségeit és szerepét vitatták meg a tanárjelöltek szakmai-pedagógiai képzésének folyamatában.

Ez értekezletekre készített vitaanyagok egy eddig elhanyagolt s rendkívül fontos területre hívták fel a figyelmet s egyúttal elemezték a gyakorlóiskolák funkcióját a gyakorlati kiképzés során. Mindkét jelentés helyesnek tartja azt, hogy a hallgatók képzése érdekében szükséges lenne a gyakorlóiskolában eltöltött idő felemelése.

Fontos szerepet szán a szakmai-pedagógiai gyakorlatoknak az 1968. decemberében, a Pedagógusképző Osztály által kidolgozott „Irányelvek az általános iskolai és az óvodai pedagógusképzés korszerűsítéséhez” című vitaanyag is. E dokumentum alaposan elemzi a korszerűsített oktató-nevelő munka 1964 óta elért eredményeit és további feladatait. Ez értékelő jelentésnek csupán témánkkal kapcsolatos megállapításaira térek ki, bár természetes, hogy ez csupán része a képzés egész folyamatának. A vitaanyag a gyakorlati képzéssel kapcsolatos, 1964 óta hozott intézkedések áttekintése után rámutat a továbbfejlesztés feladatára is. Ezzel kapcsolatban állapítja

meg: „A felsőoktatási reform során helyes törekvés volt a gyakorlati képzés mennyiségi emelése, hiba lenne azonban a gyakorlati képzést csak mennyiségi problémaként kezelni. A gyakorlati képzést minőségileg is fejleszteni kell: több gondot kell fordítani a tanítási gyakorlatok előkészítésére és a gyakorlati munkát követő óraelemzésre.” [16] Ebből is láthatjuk, hogy a Pedagógusképző Osztály helyesen látta meg a gyakorlati kiképzés továbbfejlesztésének útját, amikor a munka minőségi emelését jelölte meg. A vitaanyag javaslatai között szerepel a külső iskolai gyakorlat időtartamának 4 hétre való felemelése. Előremutató volt az a megállapítás is, hogy „nevelési koncepciónknak megfelelően a szakmódszertanokat tantárgypedagógiákká kell fejleszteni”. [17] A jelentés ugyanakkor aláhúzza azt, hogy a tanárképző főiskolákon a szakmódszertani képzés szerepét növelni kell. Több év óta napirenden levő kérdésre is kitér a vitaanyag, amikor megemlíti azt, hogy az eddig VII. és VIII. félévben szereplő tanítási gyakorlatot három félévre — vagyis a VI. félévre is — tervezik kiterjeszteni. A vitaanyag szerint a VI. és VII. félévben heti 6—8 órában folynának a tanítási gyakorlatok, az összefüggő tanítási gyakorlat pedig a VIII. félévben kerülne sorra.

Ugyancsak fontos dokumentumot dolgozott ki a Pedagógusképző Osztály, amikor 1969. február 9-én megjelentette a metodikai képzés továbbfejlesztését szolgáló irányelveket. Ebben beható elemzésnek vetik alá az egyes tantárgyak metodikai tematikáit, jegyzeteit. Kifogásolják többek között azt, hogy az egyes tematikák, jegyzetek csak az adott tantárgy speciális oktatási kérdéseivel foglalkoznak s nem térnek ki a nevelő munka feladataira, sok az átfedés az általános pedagógiával, nem a korszerű pedagógiai, pszichológiai elvekre épülnek s nem tartalmazzák a korszerű módszerek ismertetését sem, viszont nagyon aprólékusan foglalkoznak egyes módszertani eljárás móddal, oktatástechnikai kérdéssel, elhanyagolva ezzel a nevelő-oktató munka elvi elemzését. E problémák felvetése után állapítja meg a vitaanyag: „Az egyes tantárgyak tanítási módszereit a teljes személyiségformálás szempontjából felül kell vizsgálni. Az ismeretek, jártasságok és készségek kialakításán, illetve a képességek fejlesztésén kívül a módszereknek a képzési folyamatban nevelési céljainkat is szolgálniuk kell.” [18]

A vitaanyagban lefektetett elveknek nagy szerepük volt abban, hogy az egyes módszertanok oktatása korszerűbbé vált s ezzel megfelelő elméleti alapvetést adott a tanítási gyakorlatok számára.

A Pedagógusképző Osztály 1969 márciusában megjelenteti a pedagógusképzés korszerűsítési munkáit tartalmazó feladat és ütemtervet. Ebben ismét megfogalmazták, hogy a korszerűsített pedagógusképzésben nagyobb szerep illeti meg a tantárgypedagógiákat, melyeknek kidolgozását és tankönyvekben való megjelentetését 3—4 éven belül jelölték meg. Az ütemterv 1972-re tűzte ki a gyakorlati képzés új rendszerének kidolgozását, beleértve az osztályfőnöki, napközi otthoni feladatokra és az úttörőmunkára való gyakorlati felkészítést is.

A Pedagógusképző Osztály intézkedései fontos állomást jelentenek a gyakorlati kiképzés fejlődésében. Ezen intézkedések legjelentősebb vonását abban jelölhetjük meg, hogy a gyakorlati kiképzést új szemléletmóddal közelítik meg s azt a tanárképzés el nem hanyagolható területként kívánják kezelni. Ez a szemléletmód hozta magával azt, hogy szükségessé vált a gyakorlati kiképzés magasabb szintű elvi alapjainak kidolgozása, amelyek a képzés egyes részfeladatainak eredményesebb megoldását is lehetővé tették. A Pedagógusképző Osztály által kiadott utasításokban, vitaanyagokban a gyakorlati kiképzéssel szembeni magasabb igény, követelmény fogalmazódott meg s ez hozzájárult a gyakorlati kiképzés, a gyakorlóiskolák fontosságának, tekintélyének emeléséhez.

A gyakorlati képzés terén megfogalmazott elvek érvényesülnek az 1970-ben kiadott új főiskolai tantervben is. Az új tanterv több olyan tárgyat iktat be, amelyek a tanárok korszerűbb képzését szolgálják. Így pl.: az I. évfolyam mindkét félévében heti 1 órában a beszédművelés, a III. vagy IV. félévben heti 2 órában az oktatás technikai eszközei. E két tantárgy nagyon hasznosan egészíti ki a jövőendő tanárok felkészítését az oktatás-nevelés feladataira.

Nagyon hangsúlyozottan jutott kifejezésre az 1970-es tantervben a tanárképzés gyakorlati oldala. Ez a hospitálások, a nevelési-oktatási feladatok, a gyakorlati tanítások sokféleségében s összehangoltságában nyilvánult meg.

A lélektani, valamint a pedagógiai hospitálások rendjét a tanterv a következőkben jelölte meg.

A II. félévben fejlődépszichológiából, a III. félévben didaktikából, az V. félévben nevelésmélethez egyéni beosztás alapján 5—5 órában hospitálás a gyakorlóiskolában.

A III. félévben pedagógiai-pszichológiából, a IV. félévben didaktikából csoportos hospitálás 5—5 órában a gyakorlóiskolában, vagy más általános iskolában.

Az iskolai gyakorlatok területén is bővülnek a gyakorlás lehetőségei. E téren legjelentősebb változás az, hogy a tanterv visszaállítja a VI. félév tanítási gyakorlatait, amelyet a főiskolák már évek óta szorgalmaztak. Az iskolai gyakorlatot a tanterv két csoportra osztja: a tanítási gyakorlatok és az osztályon és iskolán kívüli gyakorlatok csoportjára.

A tanítási gyakorlatok menete a következő feladatokat foglalja magában.

A VI. félévben szaktárgyanként heti 3—3 órában csoportos tanítási gyakorlat; a VII. félévben szaktárgyanként heti 4—4 órában szintén csoportos tanítási gyakorlat. A VI. és a VII. félévben 1 hetes tanítási gyakorlat egyéni beosztás alapján a gyakorlóiskolában, s részvétel az órán és iskolán kívüli munkában. A VII. félév elején 1 hetes hospitálás valamelyik külső iskolában. A VIII. félévben 4 hetes, külső iskolai gyakorlat, egyéni tanítás szaktárgyanként 12—20 órában, 2 osztályfőnöki óra levezetése és részvétel az órán-, iskolán kívüli munkában. A VIII. félévben szaktárgyanként heti 2—2 órában tanítási gyakorlat: zárótanítások és azok megvédése.

Az órán és iskolán kívüli gyakorlatok rendszerében új elem a napközi otthonban végzett hospitálások beiktatása. Igaz, a napközi otthonban végzendő megfigyelések eddig is szerepeltek a gyakorlati kiképzés feladatai között, azonban azok csak ajánlott lehetőségek voltak. E fontos szervezeti formának kötelező erejű beiktatását az 1970-es tanterv végzi el, s szélesíti ki ezzel a nevelési-oktatási megfigyelések, tapasztalatszerzések körét. Fontos az is, hogy a tanterv nemcsak hospitálásokat, hanem foglalkozások vezetését is irt elő.

Az osztályon és iskolán kívüli gyakorlatok következő feladatait tartalmazza a tanterv.

A VII. félévben az 1 hetes egyéni gyakorlat alatt hospitálás és foglalkozás vezetése a napközi otthonban; a VI. és VII. félévben egyéni beosztás alapján 2—2 foglalkozási nap a napközi otthonban; a VIII. félév 4 hetes gyakorlata során 1 napos foglalkozásvezetés a napközi otthonban.

Az új tanterv az iskolai gyakorlatok rendszerébe építi bele az úttörő munkára való felkészítést, amelyet az eddigi utasítások, tantervek külön kezeltek. Az 1970-es tanterv az úttörő munkára való felkészítés következő feladatait jelölte meg.

A II. félév befejezése után vezetőképző tanfolyam; a IV. és V. félévben úttörő-csapatoknál, úttörőházakban vagy egyéb ifjúsági mozgalmi szervezetekben gyakorlat. A IV. félév után heti 2 hetes úttörő- vagy napközis tábori gyakorlat. A tanterv

a IV. és V. félév gyakorlataihoz azonban nem iktatott be határozott óraszámot s ezzel nehezítette a tantervi követelmény megvalósítását.

A népművelést az 1970-es tanterv a VI. félévben heti 1 órában elmélet, a VII. félévben heti 2 órában gyakorlat formájában oktatta.

A különböző tantárgypedagógiák az V. és a VI. félévben 2—3 órát kaptak.

A Pedagógusképző Osztály intézkedései a gyakorlati kiképzés magasabb színvonalra emelése érdekében, valamint az 1970-es tanterv lehetővé tették a szakmai-pedagógiai gyakorlatok új útmutatójának kidolgozását. Az új útmutató 1972-ben jelent meg. Értékelését dr. Füle Sándor, a Pedagógusképző Osztály helyettes vezetője végezte el a Módszertani Közlemények 1972. évfolyamában. Helyesen állapítja meg, hogy az új útmutató — először a tanárképző főiskolák 25 éves története során — a gyakorlati képzés egész folyamatát egységes keretbe foglalja össze, s ezzel biztosítja az egyes részfeladatok összehangoltságát, egymással való kapcsolatát. [19]

Az útmutató a gyakorlati képzés feladatát abban jelöli meg, hogy „Ismertesse meg a szocialista pedagógia gyakorlatát, alapozza meg a korszerű elmélet alkotó alkalmazását, formálja, fejlessze a szaktárgyak nevelő-oktató munkájához szükséges készségeket, képességeket, s tudatosítsa, mélyítse a hallgató világnézetét, hivatás-és gyermekszeretetét, folyamatos továbbképzési igényeiket.” [20]

E célkitűzésnek kíván eleget tenni az útmutató akkor, amikor — e tekintetben is első ízben — nagyon alapos elemzésnek veti alá a gyakorlati kiképzés során jelentkező és megoldandó feladatokat. Igaz, az útmutató nem változtatja meg az 1970-es tanterv képzési rendszerét, s annak egyes elemeit, új azonban a csoportosítás módja, s az, hogy minden egyes feladat-rendszerrel, illetve feladattal kapcsolatban pontosan megjelöli az elérendő követelményeket.

A szakmai-pedagógiai gyakorlat folyamatát az útmutató a II—VIII. félévre terjeszti ki. Ezen belül három szakaszt különböztet meg:

- a) a pszichológiai-pedagógiai tapasztalatszerzés szakaszát (II—V. félév);
- b) a kezdő nevelés-tanítás szakaszát (VI—VII. félév);
- c) az önálló nevelés-tanítás szakaszát (VIII. félév).

Az egyes szakaszok feladatait nem ismertetem, mivel azok az 1970-es tantervben rögzítetteknek felelnek meg. Érdemes azonban kitérni az egyes szakaszok végére elérendő követelményekre, mivel ilyen igény először fogalmazódott meg a gyakorlati képzést szabályozó útmutatóban.

Az első szakasz végére a hallgatóknak meg kell ismerni az iskolai életet, az oktatás-nevelés szervezeti és munkaformáit, eszközeit, módszereit, az ifjúsági szervezet életét, munkaformáit.

A második szakasz végére a hallgatóknak el kell jutni az önálló vázlatkészítés és ennek alapján az eredményes tanítás szintjére, ismerni kell az óraelemzés szempontjait, az órán és az órán kívüli feladatokat, önállóságra kell szert tenni a tervezetek, óravázlatok készítésében, s el kell jutni az óravezetéshez szükséges fegyelem biztosításában. A tanítási órák önálló elemzésében és vezetésében jártassági szintet ír elő az útmutató. Ennek érdekében a hallgatóknak tudni kell helyesen meghatározni és érvényre juttatni a tanítási óra célját, megszervezni a maguk és a tanulók munkáját, eredményesen megoldani a nevelési és didaktikai feladatokat, helyesen alkalmazni és kombinálni az oktatási és nevelési módszereket.

A harmadik szakasz végére a hallgatóknak el kell jutni a pedagógiai tudatosság-
nak arra a szintjére, hogy önállóan legyenek képesek megoldani a korszerű nevelési-
oktatási-képzési feladatokat, s egyúttal meg tudják oldani továbbképzésüket is.
Az egyes szakaszok végére kitűzött követelmény-szintek jól mutatják azokat a foko-

kat, melyeken a jelölteknek át kell haladni ahhoz, hogy a tanítási gyakorlatok területén is elérjék a kívánt eredményt.

Az útmutató természetesen mindegyik részfeladat célkitűzését is pontosan megfogalmazza s egyben részletezi a tantervben csak globálisan megadott területet. Így pl. tisztázza a napközi otthoni hospitálás idejét, elhelyezését, feladatait az egyhetes tanítási gyakorlat folyamán. Részletesen elemzi az útmutató a bemutató tanítások, az előkészítések, az óraelemzések, a zárótanítások szempontjait, menetét, módszereit.

Ebben az útmutatóban is fontos szerep jut a szakmai-pedagógiai gyakorlat irányításában, szervezésében részt vevők feladatkörének ismertetésére. Az irányító szerepet betöltő tényezők széles köre igazolja dr. Füle Sándor előbb említett tanulmányának azt a megállapítását, hogy a „szakmai-pedagógiai iskolai gyakorlat az általános iskolai tanárképzés szerves része. Központi szerepet tölt be a hallgatók tanári hivatásra való felkészítésében, pedagógiai képességeinek fejlesztésében, eredményes megvalósítása a tanárképző főiskola oktatói karának és a gyakorlati képzésben részt vevő minden nevelőnek együttes feladata.” [21] Dr. Füle Sándor külön kiemeli az egyes tanszékek megnövekedett feladatait a gyakorlati képzésben.

A szegedi Tanárképző Főiskola 1973. áprilisában főiskolai tanácsülésen beszélt meg az új tanterv és útmutató alapján folyó gyakorlati kiképzés tapasztalatait. A gyakorlati kiképzést irányító főigazgatóhelyettes jelentése összehasonlítást tesz a régi és az új rendszerű képzés között. Az eltérés az egyes félévekre lebontva a következő.

A régi rendszer szerint

Az új rendszer szerint

VI. félév

Csoportos hospitálás:

szaktárgyanként heti 3—3 óra.

Egyéni tanítás:

szaktárgyanként, hallgatónként 3—4 óra.

VII. félév

Csoportos hospitálás:

szaktárgyanként heti 5—5 óra.

Egyéni tanítás:

szaktárgyanként, hallgatónként 5—5 óra.

Csoportos hospitálás:

szaktárgyanként heti 4—4 óra.

Egyéni tanítás:

szaktárgyanként, hallgatónként 3—6 óra.

VIII. félév

Csoportos hospitálás:

szaktárgyanként heti 5—5 óra.

Egyéni tanítás, a zárótanítással

együtt: szaktárgyanként, hallgatónként 5—5 óra.

Külső iskolai tanítás:

szaktárgyanként, hallgatónként 20—20 óra.

Csoportos hospitálás:

Külső iskolai tanítás:

szaktárgyanként, hallgatónként 12—20 óra.

Zárótanítás és megvédése:

szaktárgyanként, hallgatónként 2—2 óra.

Összesen

Csoportos hospitálás:
szakotgyanként heti 10—10 óra.

Egyéni tanítás:
szakotgyanként, hallgatónként
30—30 óra.

Csoportos hospitálás:
szakotgyanként heti 7—7 óra.

Egyéni tanítás:
szakotgyanként, hallgatónként 20—32
óra.

A két képzési rendszer összehasonlítása alapján a jelentés készítője — dr. Sárosi Sándorné főigazgatóhelyettes — megállapítja, hogy számszerűen a korábbi képzési rendszer volt némileg kedvezőbb, majd így folytatja: „viszont azzal, hogy 2 félév helyett 3 félévre terjed ki az iskolai gyakorlat, hallgatóink hosszabb ideig élnek a gyakorlóiskola légkörében, hosszabb ideig foglalkozhatnak közvetlenül az általános iskolai tanulókkal. A gyakorlati képzés területe gazdaságosabb, iskolaközpontosabb lett, átfogja az általános iskolai oktató-nevelő munka egészét. A megfigyelésről a súlypont a hallgatói tevékenységre tevődött át. Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy az új képzési rendszer várhatóan minőségi javulást eredményez hallgatóink tanári pályára való felkészítésében.” [22]

E megállapítások helyesen emelik ki az új útmutató alapján folyó gyakorlati kiképzés legfőbb pozitívumát: a képzés minőségének fokozódását. S tekintettel arra, hogy az új útmutató alapján még csak egy éve folyik a gyakorlati kiképzés, ezért a tapasztalatok további elemzése szükséges.

A jelentés problémaként veti fel azt, hogy a tantárgypedagógiák oktatása nem fejlődik be a VI. félévre, amikor a jelöltek tanítási gyakorlatai megkezdődnek, s ez nehezíti mind a szakvezetők, mint a tantárgypedagógiát oktatók, mind pedig a hallgatók munkáját. Részletesen foglalkozik a jelentés a gyakorlati kiképzés új területével, a napközi otthonban végzett munkával is. Fő eredményként fogalmazza meg a jelentés azt, hogy a hallgatók e fontos szervezeti formában nemcsak korrepetálnak, hanem cselekvően vesznek részt a munkában. El kell érni azt, hogy a hallgatók a napközi otthoni munka minél differenciáltabb fajtáival ismerkedjenek meg, s ezért törekedni kell különböző foglalkozásokat biztosító termék berendezéséről, mint pl. játék, TV, könyvtár-olvasóterem stb. Helyes lenne egész napos osztály megszervezése is, hogy a hallgatók e téren is szerezhessenek tapasztalatokat.

A jelentés foglalkozik az úttörővezető-képzés helyzetével is.

Az 1973-ban megjelent tanterv a kiképzés néhány területén módosítást hoz.

A pszichológiával és pedagógiával kapcsolatos hospitálások változatlanok maradtak, s nem alakult át a tanítási gyakorlatok rendje sem.

A beszédművelés a VIII. félévre került át heti 2 órában. Az úttörővezetés a VI. félévben heti 2 órát kapott s ezzel több év után újra tantervben biztosított óraszám áll az úttörőelmélet oktatására.

A népművelés nem szerepel a tantárgyak között, oktatására speciálkollégiumok keretében kerülhet sor.

Az 1972-es útmutatóval kapcsolatban még nem rendelkezünk kellő tapasztalattal. Annyit azonban már most megállapíthatunk, hogy a jelenlegi útmutató koncepciója, gazdag feladatrendszere megfelelő feltételeket teremt a tanárképzés magasabb színvonalra emeléséhez. Oktató-nevelő-képzőmunkánk e fontos területe így felelhet meg azoknak a követelményeknek, melyeket közoktatásügyünk továbbfejlesztése vár tőlünk.

Áttekintve a gyakorlati kiképzés történeti alakulását, olyan képzési folyamat fejlődését tártuk fel, amely mindig szerves részét alkotta a tanárképzés munkájának. E folyamaton belül azonban a szervezeti formák gazdag változására s egyben egyre

teljesebb s tökéletesedő menetére figyelhetünk fel. Ezen az úton jutottunk el a képzés mai rendszeréhez, amely — a történeti összefoglalás alapján is megállapíthatjuk — a legteljesebb koncepciót jelenti a tanárképzés folyamatában.

IRODALOM

- [1] Javaslat az 1949-es utasítás átdolgozására. Kézirat.
- [2] A gyakorlati kiképzés útmutatója. 1951. Kézirat.
- [3] A gyakorlati kiképzés útmutatója. 1952. Kézirat.
- [4] Jelentés a gyakorlati kiképzésről. 1954. Kézirat.
- [5] A pedagógiai főiskolán folyó tanárképzés célja és fő feladatai. Bp., 1961., 5.
- [6] A Pedagógiai Főiskolán tanított tárgyak célja és feladata. Bp., 1961., 3.
- [7] Rendelet a szakmai (pedagógiai) gyakorlatokról. 1962., 7.
- [8] Jelentés a gyakorlati kiképzésről. 1966. Kézirat 9.
- [9] Az általános iskolai pedagógusképzés magasabb színvonalra emeléséről. 1967. Kézirat 4.
- [10] Uo.
- [11] Uo.
- [12] Uo.
- [13] Uo.
- [14] Uo.
- [15] Utasítás a szakmódszertan oktatásáról, illetve a szakmai-pedagógiai gyakorlatról. 1968. Kézirat.
- [16] Irányelvek az általános iskolai és az óvodai pedagógusképzés korszerűsítéséhez. 1968. Kézirat.
- [17] Uo.
- [18] Irányelvek a metodikai képzés továbbfejlesztésére. 1969. Kézirat.
- [19] DR. FÜLE SÁNDOR: Tanárképző Főiskolák új rendszerű gyakorlati képzése. Módszertani Közlemények, 1972., XII. évf. 181—184.
- [20] Útmutató a szakmai, pedagógiai gyakorlatokhoz. 1972. Kézirat.
- [21] DR. FÜLE SÁNDOR idézett cikke.
- [22] A gyakorlati kiképzés helyzete a szegedi Tanárképző Főiskolán. 1973. Kézirat.

РАЗВИТИЕ ПРАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ИНСТИТУТЕ II. (1947—1973)

Шандор Берецки

Автор в своей прежней работе выяснял развитие практической подготовки с 1873 по 1947 г.

В данной работе он в рамках социалистической системы подготовки преподавателей наблюдает формирование этой важной области в их подготовке. После анализа отдельных постановлений и программ, относящихся к практической подготовке, автор определяет, что развитие практической подготовки проявляется в первую очередь в том, что с одной стороны постепенно расширяются возможности подготовки главным образом в области воспитания на уроках и вне школы, с другой стороны создается все более тесное единство между различными областями подготовки. В этом отношении постановление, изданное в 1972 году означает осуществление хорошо продуманной в своем содержании и требованиях единой концепции.

DIE ENTWICKLUNG DER PRAKTISCHEN AUSBILDUNG AN DER PÄDAGOGISCHEN HOCHSCHULE II.

1947—1973

von *Sándor Bereczki*

Der Verfasser hatte in einer früheren Studie einen Überblick über die Entwicklung der praktischen Ausbildung während der Zeit von 1873 bis 1947 gegeben.

In der vorliegenden Arbeit verfolgt er die Gestaltung dieses wichtigen Gebietes der Lehrerbildung innerhalb des sozialistischen Pädagogenbildungssystems. Nach der Analyse des auf die praktische Ausbildung bezüglichen Teiles der Wegweiser und Lehrpläne kommt er zu der Feststellung, dass der Fortschritt in der Ausbildung sich vor allem darin zeigt, dass einerseits die Möglichkeiten zur Bildung besonders auf dem Gebiete der Erziehung ausserhalb der Stunden und der Schule allmählich umfangreicher werden und andererseits eine immer engere Einheit zwischen den verschiedenen Gebieten der Bildung zustandekommt. In dieser Hinsicht bedeutet der 1972 herausgegebene Wegweiser die Realisierung einer inhaltlich und in ihrem Forderungssystem wohlgedachten einheitlichen Konzeption.